

Objectius

- Aclarir la terminologia i especificar els conceptes enmarcats en el contexte del tractament de la diversitat.
  - Potenciar, des de l'escola, actituds favorables vers la diversitat tant en l'àmbit educatiu com en el comunitari i el social.
  - Conèixer, entendre i respectar les característiques individuals resultants de factors biològics, culturals i socials per tal de propiciar el màxim desenvolupament de tots els infants.
  - Saber construir criteris per intervenir i donar respostes a les necessitats educatives de tots els alumnes.
  - Desenvolupar una metodologia de treball que faciliti la inclusió, la total participació i les metodologies actives com a eines per respectar la diversificació de l'alumnat present a l'aula, a l'escola i a la societat.
  - Promoure la cooperació interdisciplinària de tots els col·lectius implicats en el desenvolupament dels alumnes.
-

Temari

Temari de psicologia. Continguts 1r quadrimestre

1. **Marc conceptual i normatiu**
  - Inicitat i diversitat en els àmbits personal i sociocultural.
  - Potencialitat i plasticitat del sistema nerviós. Interfuncionalitat.
  - Necessitats educatives. Necessitats educatives especials.
  - normativa en els àmbits internacional, estatal i autonòmic.
2. **Condicions que comporten necessitats educatives especials**
  - Condicions de risc en els contextos socials.
  - La discapacitat sensorial (visual, auditiva, etc.).
  - La discapacitat motriu.
  - La discapacitat intel·lectual
  - Els trastorns de comportament i de relació.
  - Dificultats que s'evidencien en aprenentatges instrumentals.

3. **Repercussions en els contextos de vida**

- Percepcions, vivències i actituds per part de la comunitat escolar. Actituds constructives: confiança en les competències i en les possibilitats de progrés de tots i cadascun dels infants. La docència compartida com eina de suport.
- Percepcions, vivències i actituds per part de les famílies. El mestre com a mediador.
- Percepcions, vivències i actituds en l'entorn social. L'escola com a impulsora d'una cultura de l'equitat i de la participació.

Temari de pedagogia. Continguts 1r quadrimestre

1.- Introducció – Evolució conceptual.

1.1.- La pluralitat i diversitat de la societat actual

1.2.- Els principis educatius pel segle XXI

1.3.- Un repte per a l'escola

2.- Clarificació conceptual:

2.1.- Especificació terminològica (diferència, desigualtat, integració, inclusió, ...).

2.2.- Claus d'interpretació.

3.- Conceptualització de la diversitat:

3.1.- Perspectiva objectiva.

3.2.- Perspectiva subjectiva:

. Com valor aixològic (categorització - jerarquització).

. Com clau d' intervenció educativa.

4.- La opció educativa de la diversitat: La inclusió.

4.1.- Gestió i organització:

. Fonaments per a la inclusivitat.

. El mestre com a membre d'un equip.

4.2.- Desenvolupament curricular:

. Coneixement i eines.

. Formació de professorat.

4.3.- Interacció de la comunitat educativa:

. Professionals – alumnes – famílies.

Metodologia

- Classes magistrals obertes i participatives.
- Exposicions dels alumnes a classe sobre les lectures seleccionades.
- Recull i anàlisi d'experiències pràctiques (a nivell individual i grupal).
- Treballs en grup.

Avaluació

Prova escrita sobre els continguts treballats a l'aula.

Treballs, tant individuals com grupals, presentats en les sessions pràctiques.

Assistència, participació i aportacions personals en les classes.

Bibliografia

Bibliografia Crèdits de Psicologia

- A.A.M.R. (1992) Retraso mental. Definición, clasificación y sistemas de apoyo. Madrid: Alianza, 1997.
- A.A.V.V. (1999) La respuesta educativa a los alumnos gravemente afectados en su desarrollo. Madrid, MEC
- Ainscow, M. (1994) Necesidades especiales en el aula. Madrid: UNESCO-Narcea, 1995.
- APPS (1997) L'educació especial: un món obert i diversificat. Ponències i comunicacions de les 4es Jornades d'Educació Especial. Barcelona.
- Autors Diversos: Col.lecció Quaderns per a l'educació del deficient sensorial. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions.
- Autors Diversos (1991) Els maltractaments infantils a Catalunya. Barcelona: Dep. Benestar Social, Generalitat de Catalunya.
- Autors Diversos (1992) Pautes d'observació per a l'anàlisi del sexisme en l'àmbit de l'educació. Quaderns per a la Coeducació. Barcelona: ICE-UAB.
- Autors Diversos (1993) Mente y cerebro. Barcelona: Libros de investigación y Ciencia.
- Autors Diversos (1997) Psicología de la Instrucción. Barcelona: UOC.
- Ajuriaguerra, J. De (1982) Manual de Psicopatología del niño. Barcelona: Toray-Masson.
- Ajuriaguerra, J. De (1986) Manual de Psicopatología del adolescente. Barcelona: Masson.
- Bagunyà, J. i altres (1991) L'esclerosi múltiple. Barcelona: Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya.
- Basil, C. (1998) Sistemas de signos y ayudas técnicas para la comunicación aumentativa y la escritura. Barcelona: Masson.
- Bethlem, J. y Knobbout, C.E. (1993) Enfermedades neuromusculares. Barcelona, ASEM.
- Boix, J. (1990) L'espina bífida. Barcelona: Dpt. Benestar Social, Generalitat de Catalunya.
- Brechin, A. y Swain, Y. (1987) Cambio de Relaciones. Barcelona. Milan-FCSD.

- Brown, L. (1989) Criterios de funcionalidad. Barcelona: Milan-FCSD.
- Castella, E. (coord) (1998) Multiculturalisme i educació. Barcelona: Ediuoc, Proa.
- Castelló, A., Martínez, M. (1999) Alumnat excepcionalment dotat intel·lectualment. Barcelona Departament D'Ensenyament, Gen. Cat.
- CREDAC - Equip d'integració del C.M. Fonoaudiològic (1985). Al voltant de la sordesa. Quaderns per al mestre de l'aula ordinària, 2 Barcelona.
- Estevez-González i alt. (1987) "La atención: una compleja función cerebral" a *Revista de Neurología*, **25**: 1989-1998.
- FCSD (1999) VI Jornades Internacionals sobre la Síndrome de Down. Barcelona.
- Flórez, J. (1997) Síndrome de Down. Biología, desarrollo y educación. Barcelona, Masson.
- Flórez, J. (1999) A la vera de nuestros caminos. Santander, FSDC.
- Garanto, J. (1990) L'alumne amb greus problemes de personalitat (autisme i psicosi) a l'escola. Barcelona: Generalitat de Catalunya (Doc. d'Educació Especial).
- Giné, C. (coord.) (1996) Trastorns del desenvolupament i Necessitats Educatives Especials. BCN, UOC.
- Giroux, H. A. i Flecha, R. (1992) Igualdad educativa y diferencia cultural. Barcelona: Roure.
- Hanko, G. (1993) Las necesidades educativas especiales en las aulas ordinarias. Barcelona: Paidós.
- Jordán, J.A. (1992) L'educació multicultural. Barcelona: CEAC.
- Klein, J. (1992) Ayudar a las personas con discapacidad a vivir en un hogar propio. Barcelona, FCSD
- Leonhardt, M. (1992) El bebé ciego. Barcelona: Masson/ONCE.
- Lluch, X i Salinas, J. (1996) La diversidad cultural en la práctica educativa. Madrid: M.E.C.
- Marchesi, A.; Coll, C. i Palacios, J. (1990) Desarrollo y educación, III Necesidades educativas especiales aprendizaje escolar. Madrid: Alianza.
- Marchesi, A. i Martín, E. (1998) Calidad de Enseñanza en tiempos de cambio. Madrid, Alianza
- Meroño, N. (1996) La práctica intercultural en el desarrollo curricular en la educación primaria. Madrid: M.E.C.
- Miller, J.F. i alt (1999) S. de Down: comunicación, lenguaje, habla. Barcelona, Masson
- Mir, C. (1993) Comunicació i progrés a l'escola bressol. Barcelona. ICE – UAB.
- Mir, C. i altres (1998) Cooperar en la escuela. La responsabilidad de educar para la democracia. Barcelona: Graó.
- Monereo, C. (1988) Integració educativa: Sistemes i Tècniques. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Monereo, C. (1998) Instantànies. Barcelona: Edicions 62.
- ONU (1993) Programa de Acció Mundial para personas con discapacidad y Normas Uniformes sobre la igualdad de oportunidades para las personas con discapacidad. Madrid: SIIS.
- Palacios, J. (1996) La adaptación en Andalucía. Sevilla. Junta de Andalucía.
- Pardo, A.Mª., Barlet, X. (1990) Reflexiones sobre el trabajo con padres. Revista de Logopedia, Foniatría Audiología, vol. 10, nº 1.
- Ponces Verge, J. (1991) Paràlisi cerebral infantil. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Dept. de Benestar Social.
- Puigdemívol, I. (Coord.) (1993) Necessitats educatives especials. Vic: Eumo.
- Puigdemívol, I. (1998) La educación especial en la escuela integrada. Barcelona: Graó.
- Ripoll, J. (1993) La salut a la infància, parlem-ne. Barcelona: Rosa Sensat.
- Rivière, A. i Martos, J. (1997) El tratamiento del autismo. Nuevas perspectivas. Madrid: IMSERSO.
- R.P.P.A.P.M. (1997) Realizaciones sobre discapacidad en España: Balance de 20 años.

Madrid: Real Patronato.

Salzberger-Wittenberg, I. i altres (1989) L'experiència emocional d'ensenyar i aprendre.

Barcelona: Rosa Sensat/Ed 62.

Sanz del Río, S. (1995) Integración de Alumnos con Necesidades Educativas Especiales.

Panorama Internacional. Madrid, Real Patronato.

Stainback, S. i W. (1999) Aulas inclusivas. Madrid: Narcea.

UNESCO (1994) Declaración de Salamanca y Marco de Acción sobre Necesidades Educativas Especiales. París, UNESCO-MEC

UNESCO (1995) Las Necesidades Especiales en el Aula. Materiales para la formación de profesores. París: UNESCO.

Verdugo, M.A. (1999) Hacia una nueva concepción de la discapacidad. Salamanca, Amarú

Revistes

Monogràfics de les revistes generals d'educació sobre els temes del programa.

Boletín del Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalía. Madrid.

Cultura y Educación. Madrid: Fundación Infancia y Aprendizaje.

Revista de Educación Especial. Salamanca. Amarú.

Revista Española de Síndrome de Down. Santander: Fundación Síndrome de Down.

Siglo Cero. Madrid: FEAPS.

Suports. Revista Catalana d'Educació Especial i Atenció a la diversitat. Vic: EUMO.

Internet

Via de consulta altament recomanada.

Material audiovisual que podeu trobar a la mediateca de la Facultat:

Autisme Infantil (Curar-se en Salut – TV3) (signatura M-10).

Ceguesa (Curar-se en Salut – TV3) (N-13).

Comprendre per aprendre (Interculturalitat) (ICE – UAB).

El cos humà: encèfal i medul·la (C-22).

El cerebro (Érase una vez la vida – TVE) (P-9)

Implicacions organitzatives de l'atenció a la diversitat (ICE – UAB) (371-3).

Integració del nen sord (N-8).

Interacció i Desenvolupament (ICE – UAB).

La Sordera: comunicación y aprendizaje (ICE – UAB).

Les coses estan canviant (FCSD)

Paràlisi Cerebral (Curar-se en Salut – TV•) (N-8)

Programa d'Autonomia Jove (FCSD)

Projecte Aura. Programes de Treball amb Suport. (Dep. de Treball. AURA)

IBLIOGRAFÍA GENERAL PEDAGOGIA

AINSCOW, M. (2001) *Desarrollo de escuelas inclusivas. Ideas, propuestas y experiencias para mejorar las instituciones escolares*. Madrid: Narcea.

CAMILLERI, C., (1990) *Antropología Cultural y Educación*. París: Unesco,.

DEVOS, G. (1981) *Antropología psicológica*. Barcelona: Anagrama

GIMENO SACRISTÁN, J. i PÉREZ GÓMEZ, A. I (1999) *Comprender y transformar la enseñanza*. Madrid: Morata.

HARGREAVES, A. (1996) *Profesorado, cultura y postmodernidad. Cambian los tiempos, cambia el profesorado*. Madrid: Morata.

LÓPEZ MELERO, M. (2001) La cultura de la diversidad o el elogio de la diferencia y la lucha contra las desigualdades. En SIPÁN, A. (coord.) *Educación para la diversidad en el siglo XXI*. Zaragoza: Mira Editores.

SALZBERGUER i altres(1996) *L'experiència emocional d'ensenyar i aprendre*. Barcelona: Edicions 62 (Rosa Sensat)

BIBLIOGRAFIA PER TEMES

Conceptualització de la diversitat

Diferents marcs pedagògics per l'educació en la diversitat:

AINSCOW, M (1995) *Necesidades educativas especiales*. Madrid: Morata.

AINSCOW, M. (1997) Hacia una educación para todos: algunas formas posibles de avanzar. En ARNAIZ, P. y DE HARO RODRIGUEZ, R. (Eds.) *10 años de integración en España: análisis de la realidad y perspectivas de futuro*. Actas de la XXII Reunión Científica Anual de A.E.D.E.S. Murcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia. pp. 509-515

AINSCOW, M. (1999) Tendiéndole la mano a todos los alumnos: algunos retos y oportunidades. *Siglo Cero*, 30(1): 37-48.

ABAJO, J.E., (1996) "La escolarización de los niños gitanos. El desconcierto de los mensajes doble-vinculares y la apuesta por los vínculos sociales y afectivos". *Aula de Innovación Educativa*, 47

ALSINET, Josep; RIBERA, Montserrat (2000): "La relació entre els centres educatius i l'entorn" a M.M. ALDÁMIZ i altres *Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona, Graó, pp. 125-140

CANEVARO,e.(1987) *Els infants que es perden al bosc* .Vic: EUMO

- CARMEN del L. (2000) "La atención a la diversidad: una cuestión de valores". *Aula de Innovación Educativa*, 90: 7-11.
- CARRASCO, S. (1997) "Usos y abusos del concepto de cultura" *Cuadernos de Pedagogía* 264 (monográfico: Hacia una educación multicultural)
- CONSELL ESCOLAR DE CATALUNYA (1997) "*La diversitat a l'escola*". Jornades de Tortosa. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Col. Educació especial.
- DELGADO M. (1998) "*Diversitat i integració*". Barcelona: Ampuries.
- DEPT: ENSENYAMENT (2002) "*Debat sobre el sistema educatiu català. Conclusions i propostes.*" *Sección III: Atenció a la Diversitat*. Conferència Nacional d'Educació. Barcelona: Servei de difusió i publicacions, Generalitat de Catalunya. pp: 71-109.
- DEVOS, G. (1980) "Respuestas psicológicas al cambio en la sociedad y en la cultura". en *Antropología Psicológica*. Cuadernos Anagrama.
- ELBOZ, y otros(2002) *Comunidades de aprendizaje. Transformar la educación*. Barcelona: Ed.Grao 177
- GARCIA PASTOR, C. (1995) *Una escuela común para niños diferentes: la integración escolar*. Barcelona: EUB.
- GIMENO SACRISTAN, José (2000): "La construcción del discurso acerca de la diversidad y sus prácticas" en *Atención a la diversidad*. Barcelona, Graó (Claves para la innovación educativa, 6)
- JULIANO,D.(1993) *Educación intercultural. Escuela y minorías étnicas*. Madrid: Ed. Eudema.
- LABORDA, C. i ESSOMBA M. A. (1999) Políticas educativas de atención a la diversidad y su implementación en los centros de enseñanza. En *Actas XVI Jornadas de Universidades y Educación Especial*. Almería.
- LÓPEZ MELERO, M. (1997) La educación intercultural: el valor de la diferencia. En *La innovación del sistema educatiu, XV Jornadas Nacionales de Universidad y Educación Especial*. pp: 173-199.
- LÓPEZ MELERO, M. (2000) Diversidad y cultura: Una escuela sin exclusiones.
- MAURI, Teresa (1998): "¿Qué hace una atención a la diversidad como tú en una situación como ésta? Desafíos actuales de una escuela para todos" a *Aula*, 77, pp. 68-75

MUÑOZ, Emili; MARUNY, Lluís (1993): "Respuestas escolares" *Cuadernos de Pedagogía*, 212, pp. 11-14

PÉREZ GÓMEZ, A. I. (1999) *La cultura escolar en la sociedad neoliberal*. Madrid: Morata.

RUÉ, Joan (1995): "El concepte de diversitat i model d'escola" *Guix*, 217, pp. 5-10

SAPON-SHEVIN, M. (1999) Celebrar la diversidad, crear comunidad. En STAINBACK, S. y STAINBACK, W. *Aulas inclusivas*. Madrid: Narcea.

SOTO, P., (1997) "Infants i joves africans a les escoles de Catalunya" *Perspectiva Escolar*, nº 219

SOTO, P. y TOVIAS S., (1997) "Entre la certeza y la duda" *Cuadernos de Pedagogía* 264

STENHOUSE, L. (1997) "Cultura y educación". Sevilla: Kikiriki Cooperativa Educativa.

TURNER, B. S. (1990) Periodization and politics in the postmodern. TURNER, B. S. (Ed.) *Theories of modernity and postmodernity*. Londres: Sage. p.6

VVAA(2001) *Llengües ,ètnies i cultures a l'ensenyament*. Barcelona Ed, Grao 23

VVAA. "Interculturalitat i Escola" Tema del curs 2000-01: Elements d'acció educativa, *Guix* (9 números, VVAA)

Monogràfic (1993) *Educar en la diversidad. Cuadernos de Pedagogia* 212.

Monogràfic (1997) *Hacia una educación multicultural Cuadernos de Pedagogía* 264

Organització i gestió

El tractament pedagògic de la diversitat en l'organització i la gestió escolar

GAIRÍN, Joaquín (1998): "Estrategias organizativas en la atención a la diversidad" *Educar*, 22-23, pp. 239-267

ILLAN ROMEU, N. Coord. (1996) *Didáctica y organización en educación Especial*. Málaga: Ed. Aljibe. Colección Educación para la Diversidad.

ILLÁN ROMEU, N, i ÁLVAREZ TERUEL, J. (1999) "La atención a la diversidad y los departamentos de orientación" *Revista de Educación Especial* 25: 99-125. Málaga: Aljibe.

MASSIP, Maria (1995): "L'equip educatiu: instrument per atendre la diversitat de l'alumnat" *Guix*, 217, pp. 51-56

PUIGDELLIVOL, I. i AGUADE, I. (1998) "*L'atenció a la diversitat en els procediments*". ÁGORA, Pedagogía X Jornades Pedagògiques. Barcelona: Centre Cultural Pineda.

RUÉ, Joan (1991): "L'organització social de l'ensenyament-aprenentatge i l'agrupament dels alumnes" a J. RUÉ, M. TEIXIDOR *Diversitat i agrupament d'alumnes*. Barcelona, ICE UAB, pp. 21-31

WANG, M. G. (1998) *Atención a la diversidad del alumnado*. Madrid: Narcea, S. A. de Ediciones.

Desplegament curricular

El tractament pedagògic de la diversitat en el desplegament del currículum

BOOTH, T. et al. Eds. (1992) *Curricula for diversity in education*. Londres: Routledge & The Open University.

CELA i altres(1997) *El tractament de la diversitat en la etapa infantil i primària*. Barcelona: Dossier Rosa Sensat

COMPANY, M(1997) *Una escola per a tots*. Barcelona: Edicions 62 (Rosa Sensat),

GINÉ, Núria (1992): "El PCC i l'atenció a la diversitat" *Guix*, 182, pp. 49-54

ZABALA, Antoni (1995): *La pràctica educativa. Com ensenyar*. Barcelona, Graó (pp. 137-166)

JORBA, Jaume; CASELLAS, Ester (1996): *La regulació i l'autoregulació dels aprenentatges*. Barcelona, ICE UAB (pp. 83-91, 101-105)

- L'avaluació com a regulació. L'avaluació formativa
- L'autoregulació dels aprenentatges

MONEREO,C. I altres(1998) *Instantànies, Projectes per atendre la diversitat educativa* . Barcelona: Edicions 62,(Rosa Sensat)

PUIGDELLIVOL (1992) *Programació d'aula i adequació curricular* Barcelona Ed. Grao,

ALDÁMIZ-ECHEVARRÍA, M. Del Mar i altres (2000): Les adaptacions curriculars a M.M. ALDÁMIZ i altres *a Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona, Graó, pp. 57-90

Intervenció a l'aula

El tractament pedagògic de la diversitat en les metodologies de treball i en la contextualizació dels ensenyaments i dels aprenentatges

AMANI Colectivo, (1994) *Educación Intercultural. Análisis y resolución de conflictos* Madrid: Ed. Popular

HESSARI R. U HILL D., (1989) *Practical Ideas for multicultural learning and teaching in the primary classroom*. London: Routledge,

LABORDA, C. (1998) El trabajo cooperativo como herramienta de atención a la diversidad dentro del aula ordinaria. En *Actas XV Jornadas de Universidades y Educación Especial*. Oviedo: Servicio de Publicaciones Universidad de Oviedo. pp: 575-580.

PUJOLAS, P. (2002) *Aprender juntos alumnos diferentes. Els equips d'aprenentatge cooperatiu a l'aula*. Vic: Ed, Eumo,

ROGERS, C.; KUTNICK, P. (1992): *Psicología social de la escuela primaria*. Barcelona, Paidós (pp. 44-61, 83-106)

- Interacción social en el aula
- Autoconcepto y rendimiento escolar

MASSIP, Maria; RIGOL, Albert (2000): "L'aula, escenari de la diversitat" a M.M. ALDÁMIZ i altres a *Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona, Graó, pp. 13-35

AGELET, Joan; BASSEDAS, Eulàlia; COMADEVALL, Magdalena (1997): "Algunos modelos organizativos, facilitadores del tratamiento de la diversidad, y alternativos a los agrupamientos flexibles" a *Aula*, 61, pp. 46-50

NOTÓ, Cesc (2000): "Els suports a l'aula" a M.M. ALDÁMIZ i altres a *Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona, Graó, pp. 37-56

SOTO, P. y TOVÍAS, S. (2001) "Explorando las posibilidades de un mundo multicultural en Educación Infantil" en VVAA, (2001), *Educación Infantil. Orientaciones y Recursos (0-6 años)*. coord.. ANTÓN, M y MOLL, B. CISS-Praxis.

VVAA. *Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona: Graó 119